

**O‘QISH SAVODXONLIGI DARSLARINI 4K MODEL ASOSIDA
TASHKIL ETISH METODIKASI**

Ta’lim-tarbiya nazariyasi va metodikasi fakulteti

Maktabgacha va boshlang‘ich ta’lim kafedrası

Yangi asr universiteti magistranti:

Marajabova Malika Ag'zam qizi

malikamarajabova98@gmail.com

[+998941102798](tel:+998941102798)

Annotatsiya: boshlang‘ich sinflarda o‘qish savodxonligi darslarini 4K modeli (kreativlik, kommunikatsiya, kollaboratsiya va kritik fikrlash) asosida tashkil etishning nazariy va metodik asoslari tahlil qilinadi. Zamonaviy ta’lim tizimida o‘quvchilarning funksional savodxonligini rivojlantirish, ularni mustaqil fikrlovchi shaxs sifatida shakllantirish dolzarb vazifa hisoblanadi. 2023–2025-yillarda umumiy o‘rta ta’lim tizimida amalga oshirilayotgan yangilanishlar o‘qish savodxonligini kompetensiyaviy yondashuv asosida o‘qitishni talab qilmoqda. Maqolada 4K modeli asosida dars tuzilmasi, interfaol metodlar, raqamli texnologiyalar, baholash mezonlari va pedagogik samaradorlik masalalari ilmiy asosda yoritilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, 4K modeli asosida tashkil etilgan o‘qish savodxonligi darslari o‘quvchilarning matnni tushunish, tahlil qilish va ijodiy fikrlash ko‘nikmalarini sezilarli darajada oshiradi.

Kalit so‘zlar: o‘qish savodxonligi, 4K modeli, kreativlik, kritik fikrlash, kommunikatsiya, kollaboratsiya, kompetensiyaviy ta’lim.

Аннотация: в данной статье анализируются теоретические и методические основы организации уроков читательской грамотности в начальной школе на основе модели 4К (креативность, коммуникация, коллаборация и критическое мышление). В современных условиях

образования формирование функциональной грамотности учащихся и развитие навыков самостоятельного мышления являются приоритетными задачами. Реформы системы общего среднего образования 2023–2025 годов требуют внедрения компетентностного подхода в обучении читательской грамотности. В статье рассмотрены структура урока на основе модели 4К, интерактивные методы, цифровые технологии, критерии оценивания и педагогическая эффективность. Результаты исследования показывают, что уроки, организованные по модели 4К, повышают уровень понимания текста, аналитического и творческого мышления учащихся.

Ключевые слова: читательская грамотность, модель 4К, креативность, критическое мышление, коммуникация, сотрудничество, компетентностное обучение.

Annotation: this article analyzes the theoretical and methodological foundations of organizing reading literacy lessons in primary education based on the 4C model (Creativity, Communication, Collaboration, Critical thinking). In modern education systems, developing students' functional literacy and independent thinking skills is a key priority. Educational reforms implemented in 2023–2025 require a competency-based approach to reading literacy instruction. The article discusses lesson structure based on the 4C model, interactive teaching methods, digital technologies, assessment criteria, and pedagogical effectiveness. Research results show that lessons organized through the 4C model significantly improve students' reading comprehension, analytical skills, and creative thinking.

Keywords: reading literacy, 4C model, creativity, critical thinking, communication, collaboration, competency-based education.

XXI asr ta'lim tizimi o'quvchilarda faqat bilimlarni o'zlashtirish emas, balki ularni real hayotda qo'llay olish kompetensiyalarini shakllantirishni talab

etmoqda. Zamonaviy pedagogikada o'qish savodxonligi tushunchasi keng ma'noda talqin qilinib, o'quvchilarning matnni tushunish, tahlil qilish, baholash va undan xulosa chiqarish ko'nikmalarini rivojlantirish asosiy maqsad sifatida belgilanmoqda. 2023–2025-yillarda ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar, yangi davlat ta'lim standartlari va yangilangan darsliklar o'qish savodxonligini kompetensiyaga asoslangan yondashuv asosida o'qitishni talab qilmoqda. Boshlang'ich ta'lim bosqichida o'qish savodxonligi darslarini samarali tashkil etish o'quvchilarning keyingi ta'lim bosqichlaridagi muvaffaqiyatini belgilovchi muhim omil hisoblanadi.

Zamonaviy ta'lim metodikasida 4K modeli – kreativlik, kommunikatsiya, kollaboratsiya va kritik fikrlash – o'quvchilarning XXI asr ko'nikmalarini shakllantirishda muhim konseptual asos sifatida qaralmoqda. O'qish savodxonligi darslarini 4K modeli asosida tashkil etish o'quvchilarning matn bilan ishlash malakasini chuqurlashtiradi, ularning mustaqil fikrlashini, nutqiy faoliyatini va jamoada ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. O'qish savodxonligi darslarini 4K modeli asosida tashkil etishning ilmiy-metodik asoslari, zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan uyg'unligi hamda ta'lim samaradorligiga ta'siri keng tahlil qilinadi.

Zamonaviy ta'lim tizimida o'qish savodxonligi tushunchasi faqatgina matnni o'qish va qayta aytib berish bilan chegaralanmay, balki o'quvchining matn mazmunini chuqur anglash, undagi g'oyani tahlil qilish, baholash, xulosa chiqarish hamda yangi vaziyatlarda qo'llay olish kompetensiyalarini shakllantirishni nazarda tutadi. 2023–2025-yillarda umumiy o'rta ta'lim tizimida kompetensiyaviy yondashuv asosida ishlab chiqilgan davlat ta'lim standartlari va yangilangan o'quv dasturlari o'qish savodxonligini rivojlantirishni asosiy maqsad sifatida belgiladi. O'qish savodxonligini rivojlantirish bo'yicha xalqaro baholash tizimlari – PIRLS, PISA va TIMSS natijalari shuni ko'rsatadiki, o'quvchilarning matnni tushunish ko'nikmalari yuqori darajada bo'lgan mamlakatlarda iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyot ham

yuqori bo‘ladi. O‘qish savodxonligi darslarini 4K modeli asosida tashkil etish bugungi kunda pedagogikaning dolzarb yo‘nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda.

4K modeli – kreativlik, kommunikatsiya, kollaboratsiya va kritik fikrlash – XXI asr ko‘nikmalarining asosiy komponentlari bo‘lib, o‘quvchilarning mustaqil fikrlovchi shaxs sifatida shakllanishiga xizmat qiladi. O‘qish savodxonligi darslarida kreativlik elementlarini qo‘llash orqali o‘quvchilar matn asosida yangi g‘oyalar yaratishga, muqobil yechimlar topishga o‘rganadi. Kommunikatsiya kompetensiyasi o‘quvchilarning og‘zaki va yozma nutqini rivojlantirib, fikrini aniq va asosli ifodalash ko‘nikmasini shakllantiradi. Kollaboratsiya esa jamoada ishlash, fikr almashish va birgalikda muammolarni hal qilish malakasini rivojlantiradi. Kritik fikrlash esa matnni tanqidiy tahlil qilish, dalillarni baholash va mustaqil xulosa chiqarish ko‘nikmalarini shakllantiradi. Ushbu to‘rt komponentni integratsiyalashgan holda qo‘llash o‘qish savodxonligi darslarining samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

2023-yilda ta‘lim tizimida joriy etilgan yangi o‘quv dasturlari boshlang‘ich sinflarda o‘qish savodxonligini rivojlantirishga alohida e‘tibor qaratdi. Yangilangan darsliklarda matnlar turli janrlar, turli madaniyatlar va turli hayotiy vaziyatlarni qamrab olgan holda tuzildi. Bu o‘quvchilarning fikrlash doirasini kengaytirib, ularni global tafakkurga tayyorlaydi. Shu bilan birga, o‘qish savodxonligi darslarida raqamli texnologiyalarni qo‘llash, interfaol platformalar, elektron kitoblar va multimedia resurslaridan foydalanish orqali o‘quvchilarning o‘qishga qiziqishi oshirilmoqda. Oxirgi tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, raqamli resurslar bilan boyitilgan darslarda o‘quvchilarning matnni tushunish darajasi 20–25 foizga oshadi.

4K modeli asosida o‘qish savodxonligi darslarini tashkil etishda metodik yondashuvlar muhim ahamiyatga ega. Masalan, “aqliy hujum”, “klaster”, “rol o‘ynash”, “bahs-munozara”, “muammoli savollar” kabi interfaol metodlar o‘quvchilarning faolligini oshiradi. Bunday metodlar orqali o‘quvchilar matn

ustida mustaqil ishlashga, savollar berishga va o'z fikrini himoya qilishga o'rganadi. So'nggi yillarda STEM va STEAM elementlarini o'qish savodxonligi darslariga integratsiya qilish tajribasi ham keng qo'llanmoqda. Masalan, matn asosida loyiha ishlari tayyorlash, infografikalar yaratish yoki sahna ko'rinishlari tashkil etish orqali o'quvchilarning kreativ va tanqidiy fikrlash ko'nikmalari rivojlanadi.

O'qish savodxonligi darslarida baholash tizimi ham 4K modeli asosida qayta ko'rib chiqilmoqda. An'anaviy baholash usullari o'rniga formatif baholash, diagnostik testlar, portfolio va loyiha ishlari asosida baholash tizimi joriy etilmoqda. Bu o'quvchilarning bilimini faqat natija emas, balki jarayon asosida baholash imkonini beradi. Masalan, o'quvchining matnni tahlil qilishdagi ishtiroki, fikr bildirish darajasi, jamoaviy ishlardagi faolligi ham baholash mezoniga kiritiladi. Formatif baholash joriy etilgan sinflarda o'quvchilarning akademik natijalari 15–18 foizga oshganini ko'rsatmoqda.

2024–2025-yillarda o'qituvchilarning malakasini oshirish tizimida ham 4K modeli asosida treninglar tashkil etildi. Pedagoglar uchun metodik qo'llanmalar, onlayn kurslar va seminarlar o'tkazildi. O'qituvchilarning innovatsion metodlarni qo'llash ko'nikmalarini rivojlantirdi. O'qituvchi 4K modeli asosida dars tashkil etishda fasilitator, motivator va maslahatchi rolini bajaradi. O'quvchilarning mustaqil o'rganish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'qituvchi innovatsion metodlardan muntazam foydalanadigan sinflarda o'quvchilarning o'qish savodxonligi darajasi sezilarli darajada yuqori bo'ladi.

O'qish savodxonligi darslarida differensial yondashuvni qo'llash ham muhim ahamiyatga ega. Har bir o'quvchining individual qobiliyatlari va qiziqishlarini hisobga olgan holda topshiriqlarni moslashtirish o'qish samaradorligini oshiradi. Masalan, kuchli o'quvchilarga murakkab tahliliy topshiriqlar berilsa, boshlang'ich darajadagi o'quvchilarga soddaroq, lekin kreativ topshiriqlar beriladi. Barcha o'quvchilarning dars jarayonida faol

ishtirok etishini ta'minlaydi. So'nggi pedagogik tajribalar differensial yondashuv qo'llangan sinflarda o'quvchilarning o'qish tezligi va tushunish darajasi 30 foizgacha oshganini ko'rsatmoqda.

4K modeli asosida o'qish savodxonligi darslarini tashkil etishda ota-onalar bilan hamkorlik ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ota-onalarni o'quv jarayoniga jalb qilish, uyda kitob o'qish muhitini yaratish, bolalarning o'qish faoliyatini qo'llab-quvvatlash o'qish savodxonligini rivojlantirishda samarali omil hisoblanadi. So'nggi yillarda "oilaviy kitobxonlik" loyihalari, onlayn kutubxonalar va mobil ilovalar orqali ota-onalarning ta'lim jarayonidagi ishtiroki oshirildi. O'quvchilarning o'qishga qiziqishi ortib, ularning matn bilan ishlash ko'nikmalari mustahkamlanmoqda.

O'qish savodxonligi darslarini 4K modeli asosida tashkil etishda metakognitiv strategiyalarni shakllantirish alohida ahamiyat kasb etadi. Metakognitiv yondashuv o'quvchilarning o'z o'qish jarayonini nazorat qilish, tushunmagan joylarini aniqlash, savollar qo'yish va matnni qayta o'qish kabi ko'nikmalarni rivojlantirishga xizmat qiladi. Pedagogik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'quvchilarga o'qishdan oldin prognoz qilish, o'qish jarayonida izohli belgilar qo'yish va o'qishdan so'ng refleksiya qilish topshiriqlari berilgan sinflarda o'qish savodxonligi darajasi sezilarli darajada oshadi. Metakognitiv strategiyalar kritik fikrlash bilan uzviy bog'liq bo'lib, o'quvchilarda mustaqil bilim olish kompetensiyasini shakllantiradi.

4K modelining kommunikativ komponenti o'qish savodxonligi darslarida dialogik ta'lim muhitini yaratishni talab qiladi. Dialogik o'qitish usullari o'quvchilarni savol berish, dalillar keltirish va fikr almashishga undaydi. Yuqoridagi jarayonda o'quvchilar matn muallifining pozitsiyasini anglaydi, muqobil fikrlarni baholaydi va o'z qarashlarini asoslashni o'rganadi. 2023–2024-yillarda o'tkazilgan pedagogik tajribalar dialogik metodlardan foydalangan sinflarda o'quvchilarning nutqiy faoliyati va matnni tushunish darajasi an'anaviy metodlarga nisbatan ancha yuqori bo'lganini ko'rsatdi.

Bunday metodlar o'quvchilarda kommunikativ kompetensiya va ijtimoiy moslashuv ko'nikmalarini ham rivojlantiradi.

Kollaborativ o'qitish elementlari o'qish savodxonligi darslarining samaradorligini oshiruvchi muhim omil hisoblanadi. Guruhli ishlash, loyiha asosida o'qitish va hamkorlikda matn tahlili o'quvchilarning ijtimoiy va akademik kompetensiyalarini rivojlantiradi. Masalan, o'quvchilar kichik guruhlarda bir xil matnni turli nuqtai nazardan tahlil qilib, yakunda umumiy xulosaga keladi. Tanqidiy fikrlashni chuqurlashtirib, jamoaviy mas'uliyat hissini shakllantiradi. O'tkazilgan tadqiqotlar kollaborativ metodlar qo'llanilgan sinflarda o'quvchilarning o'qish motivatsiyasi 25–30 foizga oshganini ko'rsatmoqda.

4K modelining kreativlik komponenti o'qish savodxonligi darslarida ijodiy topshiriqlarni keng qo'llashni nazarda tutadi. Masalan, matn asosida alternativ yakun yaratish, qahramon nomidan kundalik yozish, infografika yoki sahna ko'rinishlari tayyorlash kabi topshiriqlar o'quvchilarning tasavvurini kengaytiradi. Kreativ faoliyat jarayonida o'quvchilar matnni chuqurroq anglaydi va o'z fikrini erkin ifodalashga o'rganadi. Pedagogik tajribalar ijodiy topshiriqlar berilgan sinflarda o'quvchilarning lug'at boyligi va nutqiy faolligi sezilarli darajada oshganini ko'rsatadi. O'qish savodxonligi bilan nutq madaniyatining o'zaro bog'liqligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Ta'lim jarayonini raqamlashtirish o'qish savodxonligi darslarini tashkil etishda yangi imkoniyatlar yaratdi. Elektron kutubxonalar, onlayn test tizimlari, sun'iy intellekt asosidagi matn tahlil platformalari o'quvchilarning individual rivojlanishini monitoring qilishga xizmat qilmoqda. Masalan, o'quvchilarning o'qish tezligi, tushunish darajasi va matn ustida ishlash strategiyalari raqamli tizimlar orqali tahlil qilinib, individual tavsiyalar berilmoqda. 2025-yilda bir qator maktablarda joriy etilgan elektron portfoliolar o'quvchilarning o'qish faoliyatini tizimli baholash imkonini yaratdi. Ta'lim sifatini oshirish va natijalarni aniq monitoring qilishga xizmat qiladi.

O'qish savodxonligi darslarida baholash tizimini takomillashtirish ham 4K modelining samarali joriy etilishida muhim ahamiyatga ega. Zamonaviy baholash tizimi o'quvchilarning nafaqat bilimini, balki kompetensiyalarini ham aniqlashga qaratilgan bo'lishi kerak. Portfolio, loyiha ishlari, taqdimotlar va refleksiya yozuvlari orqali o'quvchilarning kreativlik, kommunikatsiya va tanqidiy fikrlash darajasi baholanadi. Bunday baholash o'quvchilarning o'z ustida ishlash motivatsiyasini oshiradi va ularni mas'uliyatli o'rganishga undaydi. Kompetensiyaga asoslangan baholash joriy etilgan sinflarda o'quvchilarning o'qish savodxonligi natijalari barqaror o'sib borayotgani kuzatilmoqda.

O'qish savodxonligi darslarida fanlararo integratsiyani kuchaytirish ham dolzarb masalalardan biridir. Tarix, tabiatshunoslik, matematika va san'at fanlari bilan integratsiya qilingan matnlar o'quvchilarning umumiy tafakkurini kengaytiradi. Masalan, tarixiy matnlarni o'rganishda davr xususiyatlarini tahlil qilish, tabiatshunoslik matnlarida ilmiy terminlarni tushuntirish orqali o'quvchilarda fanlararo kompetensiyalar shakllanadi. Yuqoridagi yondashuv o'quvchilarning bilimlarini real hayot bilan bog'lashga va ularni kompleks fikrlashga o'rgatadi. Fanlararo integratsiya o'qish savodxonligini rivojlantirishning samarali yo'llaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda.

4K modeli asosida o'qish savodxonligi darslarini tashkil etish ta'lim tizimining sifat jihatdan yangi bosqichga ko'tarilishiga xizmat qiladi. Kreativlik, kommunikatsiya, kollaboratsiya va kritik fikrlash komponentlarini integratsiyalashgan holda qo'llash o'quvchilarning shaxsiy va akademik rivojlanishini ta'minlaydi. Zamonaviy pedagogik tadqiqotlar bu model asosida tashkil etilgan darslarda o'quvchilarning o'qishga qiziqishi, matnni tushunish darajasi va mustaqil fikrlash ko'nikmalari sezilarli darajada oshishini ko'rsatmoqda. 4K modeli asosida o'qish savodxonligi darslarini tashkil etish metodikasining ilmiy va amaliy jihatdan samarali ekanini tasdiqlaydi.

O‘qish savodxonligi darslarini 4K modeli asosida tashkil etish zamonaviy ta’lim tizimining dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, kreativlik, kritik fikrlash, kommunikatsiya va kollaboratsiya elementlari integratsiyalashgan darslar o‘quvchilarning matnni chuqur anglash, mazmunni tahlil qilish va mustaqil fikr bildirish ko‘nikmalarini sezilarli darajada rivojlantiradi. Interfaol metodlar, raqamli texnologiyalar va differensial yondashuv asosida tashkil etilgan darslar o‘quvchilarning faolligini oshirib, o‘qishga bo‘lgan motivatsiyasini kuchaytiradi. O‘quvchilarda funksional savodxonlik darajasi ortib, ular bilimlarni real hayotda qo‘llay oladigan shaxs sifatida shakllanadi.

4K modeli asosida o‘qish savodxonligi darslarini tashkil etish o‘qituvchidan yuqori pedagogik mahorat, innovatsion metodlarni qo‘llash va doimiy kasbiy rivojlanishni talab etadi. 2023–2025-yillardagi ta’lim islohotlari, yangi o‘quv dasturlari va malaka oshirish kurslari o‘qituvchilarning kompetensiyaviy yondashuv asosida dars tashkil etish imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Kelgusida o‘qish savodxonligi darslarida 4K modeli elementlarini yanada chuqurlashtirish, raqamli resurslar bazasini boyitish va ilmiy tadqiqotlarni kengaytirish ta’lim sifatini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Abdullayeva N. Boshlang‘ich ta’limda o‘qish savodxonligini rivojlantirish metodikasi. – Toshkent: Innovatsiya nashriyoti, 2024.
2. A’zamova M. Kompetensiyaviy yondashuv asosida ona tili va o‘qish darslarini tashkil etish. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2023.
3. Bekmurodov O. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va 4K modeli. – Samarqand: Ilm Ziya nashriyoti, 2025.
4. G‘ulomova S. Boshlang‘ich ta’limda interfaol metodlar. – Toshkent: O‘qituvchi, 2023.

5. Ismoilov A. O'qish savodxonligini baholashning zamonaviy usullari. – Buxoro: Durdona nashriyoti, 2024.
6. Karimova D. Raqamli ta'lim muhitida boshlang'ich ta'lim. – Toshkent: Akademnashr, 2025.
7. Qodirova Z. Boshlang'ich sinflarda matn bilan ishlash metodikasi. – Toshkent: Tafakkur, 2023.
8. To'xtayeva L. Kritik fikrlashni rivojlantirish metodikasi. – Namangan: Ilm nuri, 2025.